

EUROPA OP WEG

TERUGBLIK - UITZICHT

Afscheidscollege

van

Prof. dr M. Weisglas

ter afsluiting van het ambt van
bijzonder Hoogleraar Europese Studies
vanwege de Europese Culturele Stichting
ter vervulling van de Ynso Scholten leerstoel
aan de Faculteit der Letteren
van de Universiteit van Amsterdam
op vrijdag 22 september, 1989

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415 - 1017 BP Amsterdam
Tel. 243739

Zeer gewaardeerde toehoorders,

"De weg naar het licht is een opeenvolging van verbroken evenwichten", zo besluit Jan Romein zijn boeiende betoog over 'De dialectiek van de vooruitgang' ¹⁾. Een analyse van het verloop van het Europese integratieproces doet aan deze slotsom denken. In zijn balans van dertig jaren Europese Gemeenschap kenmerkt Werner Weidenfeld dit proces als een 'Dialektik von Krise und Reform' ²⁾. Verzuimde hervormingen leiden tot crisissituaties; crisissituaties op hun beurt vergroten de druk tot hervorming. Hierdoor voltrekt het Europese integratieproces zich in vooruitgang en tegenslag, met horten en stoten, met vallen en opstaan, waarbij elke stap vooruit - Romein's 'weg naar het licht' - moeizaam, maar wel vreedzaam wordt bevochten.

Tegen de achtergrond van een veelal hoog verwachtingspatroon voltrekt deze vooruitgang zich voor de tijdgenoot vaak teleurstellend langzaam. Wie evenwel het historisch perspectief in acht neemt en zich realiseert dat het Europese integratieproces nog geen vijftig jaren telt, voelt zich in een onvoorstelbaar snelle vaart der Geschiedenis meegetrokken. Het gaat immers om het vrijwillig in bovennationaal verband samenvoegen van door soevereine staten autonoom uitgeoefende nationale bevoegdheden. Een proces waarvan de betekenis zich vergelijken laat met die van de in het verleden - veelal niet vreedzaam - tot stand gekomen nationale staat.

Het afstaan van nationale soevereiniteit wordt dikwijls ervaren als een moeilijk te verteren inbreuk op eigen beleidsvrijheid. Daarbij wordt dan over het hoofd gezien dat ook onafhankelijk van het Europese integratieproces reeds veel aan nationale soevereiniteit is ingeboet. Het nog steeds actuele Spierenburg-rapport van 1975 over de problematiek van de Europese Unie merkt in dit verband terecht op dat over effectiviteit van nationale bevoegdheden gereede twijfel kan worden gekoesterd, "ook al hebben nationale regeringen zelf nog veelal een overdreven voorstelling van hun doeltreffendheid" ³⁾.

Die regeringen zijn zich daarbij vaak niet bewust dat zij de soevereiniteit die zij op bepaalde gebieden aan de Europese Gemeenschap overdragen door hun deelgenootschap in die Gemeenschap op breder vlak deels en soms zelfs ruimschoots herwinnen. Lord Cockfield, voormalig vice-voorzitter van de Europese Commissie, stelde dit kernachtig: "We loose part of our sovereignty, but gain a share in the greater sovereignty of a United Europe" ⁴).

Minister-president Lubbers heeft dit aldus geformuleerd: "... er mag geen twijfel bestaan dat wij op een aantal terreinen onze nationale soevereiniteit samengevoegd hebben tot een Europese soevereiniteit en dat wij op deze weg verder willen gaan daar waar dit doelmatig is. Dat betekent dus een gemengd model van supranationaliteit waar nuttig en nodig, en nationale soevereiniteit waar zinvol en noodzakelijk" ⁵). Dit impliceert dat Europese integratie primair een politiek proces is, een waarheid die de pioniers van een zich verenigend Europa al van het begin af hebben ingezien. Zo typeerde de eerste voorzitter van de Europese Commissie Walter Hallstein de aard van zijn nieuwe functie met de woorden: "I am not in economics, I am in politics" ⁶).

De afgelopen vijf jaren - de periode gedurende welke ik het voorrecht heb gehad aan de Universiteit van Amsterdam verbonden te zijn - vormen een voldoende tijdsperiode ter illustratie van het aangeduide proces van voortgang en tegenslag in de Europese integratie, waarbij per saldo voortgang het verre heeft weten te winnen. De perceptie daarvan in de publieke opinie is overwegend een andere. Negatieve berichtgeving over moeizaam Europees onderhandelen overstemt vaak het effect van een behaald succes. Critiek daarover treft stellig niet de media. Meer positief beleid zal meer positieve berichtgeving ten gevolge hebben en dienovereenkomstig de beeldvorming over de Europese Gemeenschap ten goede komen.

Opmerkelijk in dit verband is de omslag in 1988 van Europessimisme naar Euro-optimisme, met 'Europa 1992' als lokkend lichtpunt. Dit soort omslagen, in beide richtingen, hebben zich ook in het verleden voor gedaan. Steeds echter heeft de politieke wil tot voortgang van het integratieproces de overhand over daartegen weerspannige krachten weten te behouden.

Die politieke wil tot Europese integratie wordt door tal van factoren bepaald (7). In materiële zin vloeit deze voort uit het inzicht dat Europa zich in de internationale economische en technologische concurrentie alleen kan handhaven door de vorming van één grote interne markt. Deze economische integratie is echter geen doel op zich zelf. Zij is primair een middel tot behoud van de thans als vanzelfsprekend beschouwde, maar historisch uitzonderlijke situatie van duurzame vrede tussen de partners van de Europese Gemeenschap, hetgeen deze Gemeenschap de mogelijkheid biedt om ook mondiaal een constructieve rol te spelen. Voor het daarbij te voeren beleid is - evenals in de nationale politiek - de eerste toetssteen die van waarborg en bevordering van de fundamentele waarden van vrijheid, van democratie en van gerechtigheid, zoals belichaamd in het 'Europese Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden', dat via de Europese Akte in het Verdrag van Rome is herbevestigd (8).

Bij in Europees gemeenschapsverband te nemen besluiten zal de politieke wil zich in Europese zin manifesteren indien elk van de partnerlanden in die communautaire besluiten per saldo een voldoende mate van eigen nationaal belang terugvindt. Gemeenschapsbelang en nationaal belang dienen daartoe parallel te lopen. Gezien de onderlinge diversiteit van de lidstaten zal deze parallelliteit zich niet ten aanzien van elk besluit voor ieder van deze landen gelijksoortig openbaren. Essentieel daarom is dat communautaire besluitvorming een pakket van belangen betreft waaruit elk partnerland voldoende kan putten om tot zulk een positieve afweging te komen dat

het bereid is om ten behoeve van het totale pakket nationale offers te brengen. Slechts dan zal het mogelijk zijn om tot Europese compromissen te komen.

Het is bij deze afweging dat wezenlijke Europese politieke wil zich manifesteert. De politicus zal daartoe zijn of haar overtuigingskracht jegens de eigen nationale achterban moeten durven inzetten om deze in de Europese voorkeur ook zijn eigen belang te doen inzien.

Ook op het Europese vlak zal de politicus van moed en visie moeten durven getuigen. Spontane Europese actie vindt nimmer plaats. Op zijn minst één van de lidstaten zal bereid moeten zijn om, veelal op basis van voorstellen van de Europese Commissie, in Europees verband het voortouw te nemen. Daar is het zes maanden Gemeenschaps-voorzittersland soms goed voor geplaatst. De effectiviteit van dit soort acties wordt in verre mate bepaald door de 'Europese coördinatie reflex' van alle lidstaten. Dat wil zeggen de bereidheid om aan eigen nationale overwegingen en besluitvorming een Europese dimensie te geven⁹).

Op communautaire besluitvorming kunnen individuele politici soms een eigen stempel drukken. Fundamentele historisch-politieke en technologisch-economische processen kunnen echter ook door sterke politieke persoonlijkheden niet wezenlijk worden beïnvloed. Wel kunnen zij deze 'inkleuren' en aldus iets versnellen of vertragen.

Joop den Uyl sprak eens over de "smalle marge van democratische politiek". Hij merkte op dat "zeker in een hoog ontwikkelde industriële samenleving abrupte beleidsveranderingen niet mogelijk zijn". "Maar", zo voegde hij daaraan toe: "marges gebruiken is soms het verschil tussen een spiraal naar beneden of naar omhoog. Het verschil tussen uitzichtloosheid en perspectief, tussen hoop en wanhoop"¹⁰). Verschillende politici hebben na 1945 zulke marges Europees-positief weten te benutten en daarmee eigen impulsen aan het Europese integratieproces gegeven¹¹).

Zulk een combinatie van omstandigheden en persoonlijkheden heeft zich gedurende de laatste vijf jaren van de Europese Gemeenschap in drie gebeurtenissen gemanifesteerd, die in onderlinge samenhang voor de verdere Europese ontwikkeling een keerpunt hebben ingeluid.

Deze zijn: de publikatie door de Europese Commissie op 14 juni 1985 van haar Witboek over 'De voltooiing van de interne markt', de op 1 juli 1987 van kracht geworden Europese Akte en de Conferentie te Brussel van de Europese Raad op 11 en 12 februari 1988.

In het moeizame proces naar elk van deze drie mijlpalen is diverse malen de persoonlijke hand van een politieke meester te onderkennen, waarbij de invulling van smalle marges haar betekenis bewees.

In haar Witboek van 1985 omschrijft de Europese Commissie 279 vereisten ten einde per 31 december 1992 een interne markt tot stand te brengen: een ruimte zonder binnengrenzen waarin het vrije verkeer van goederen, personen, diensten en kapitaal is gewaarborgd. De door de Europese Commissie ter realisering daarvan geïntroduceerde methodiek van een overzichtelijk en controleerbaar tijdpad voor concreet te nemen beslissingen en te treffen maatregelen heeft in brede politieke en maatschappelijke kring grote weerklank gevonden. Europa '92 is hierdoor een zich zelf vervullende profetie geworden.

Medio 1989 had de Europese Commissie vrijwel alle door haar te formuleren voorstellen bij de Raad van Ministers ingediend. In samenwerking met het Europees Parlement had deze toen over ruim de helft een beslissing genomen, waaronder fundamentele besluiten over de vrijmaking van het kapitaalverkeer, van het wegvervoer, van inschrijving op overheidsopdrachten, over erkenning van academische diploma's, alsmede over een nieuwe aanpak van harmonisatie van

normen en standaarden. Ondanks thans nog enige moeilijk op te lossen problemen, zoals die van de indirecte fiscaliteit, ziet het er naar uit dat de streefdatum van eind 1992 gehaald zal worden.

De tot dusverre bevredigende uitvoering van het Witboek is in hoge mate bevorderd door de op 1 juli 1987 van kracht geworden Europese Akte. Deze door elk van de twaalf lidstaten parlementair-democratisch vastgestelde herziening van het Verdrag van Rome codificeert namelijk de politieke wil om op basis van het Witboek de interne markt inderdaad per eind 1992 te voltooien. De Akte bepaalt voorts dat de meeste ter vorming van die markt vereiste besluiten met gekwalificeerde meerderheid van stemmen kunnen worden genomen, hetgeen sindsdien de besluitvorming zeer ten goede is gekomen.

De aanvaarding van de Europese Akte is mede daardoor een hoogtepunt in het Europese integratieproces. Zonder persoonlijke moed van de Italiaanse Raadsvoorzitter Bettino Craxi was deze waarschijnlijk een nimmer bereikt station gebleven. Dit speelde zich af gedurende de Topconferentie te Milaan op 28 en 29 juni 1985. Het ging om de vraag of tot het beleggen van een intergouvernementele conferentie ter voorbereiding van noodzakelijk te achten wijzigingen van het Verdrag van Rome zou moeten worden besloten, dan wel of dit beoogde doel door 'oprekking' van het bestaande verdrag zou kunnen worden bereikt. Deze laatste minimalistische opvatting werd door Engeland, Denemarken en Ierland gedeeld en zou een stemming over het beleggen van de onder het eerste alternatief vereiste conferentie voorkomen. Dit 'oprekken' was minister-president Craxi echter onvoldoende. Op gevaar af van een breuk binnen de Gemeenschap wist hij de door de overige negen lidstaten gewenste intergouvernementele conferentie met diplomatieke vaardigheid door te zetten. Daarmee was de weg naar de Europese Akte geopend, waaraan Groot-Brittannië toen met zijn gebruikelijke 'fairplay' constructief heeft meegewerkt.

Als een vele beleidsterreinen omvattend gemeenschapsproduct van twaalf onderling zeer diverse partners is het onvermijdelijk dat deze Akte verschillende compromisformules en uitzonderingsbepalingen kent ¹²). Een dergelijke compromisformule betreft de bevoegdheden van het Europees Parlement. Deze zijn in de Europese Akte weliswaar vergroot, maar bieden de rechtstreeks gekozen Europese volksvertegenwoordiging nog niet die positie waarop het in een voldragen democratie aanspraak dient te maken. Dit te meer vanwege steeds toenemend 'weglekken' van nationale naar communautaire soevereiniteit met als gevolg een afbrokkelen van doeltreffende democratische controle door de nationale parlementen ¹³). Dat slechts ruim de helft van alle kiesgerechtigden bij de Europese verkiezingen in juni van dit jaar zijn stem heeft willen uitbrengen wijst op een protest tegen het nog ontbreken van compenserende grotere bevoegdheden voor het Europees Parlement.

De in de komende jaren uit hoofde van de te vormen Europese en Monetaire Unie wederom vereiste herziening van het Verdrag van Rome biedt een hernieuwde mogelijkheid deze bevoegdheden uit te bouwen. Het Europees Parlement zal daartoe, in samenwerking met de nationale parlementen, zèlf de nodige daadkracht moeten opbrengen. Waarschijnlijk zullen dan de Europese verkiezingen in 1994 een betere manifestatie van Europese democratie worden dan in 1989 het geval is geweest. Daartoe is wèl vereist dat als consequentie van de uitslag van de laatste verkiezingen alle lidstaten grote waakzaamheid betrachten tegen opkomend fascisme, rassenwaan en vreemdelingenhaat.

Terug naar de Europese Akte. Deze is vooral ook door haar 'Verdragsbepalingen inzake Europese samenwerking op het gebied van het buitenlandse beleid' een belangrijke doorbraak in het Europese integratieproces. In toenemende mate verwacht de buitenwereld dat de Europese Gemeenschap, met ruim 320 miljoen inwoners en een bruto nationaal product van vrijwel gelijke omvang als dat van de

Verenigde Staten, zich ook internationaal politiek manifesteert. De Europese Akte schept daartoe - voornamelijk op intergouvernementele grondslag - een institutioneel kader, dat in feite een bevestiging vormt van de sinds 1970 geleidelijk tot stand gekomen Europese Politieke Samenwerking. In het licht van de nog dikwijls grote verschillen tussen de nationale belangen van de lidstaten is het eigenlijk opmerkelijk hoe vaak nog een gemeenschappelijk buitenlands beleid mogelijk blijkt. Hoewel dit zich tot dusverre overwegend tot de publikatie van gemeenschaps-verklaringen beperkt, de reacties daarop van aangesproken derde landen tonen vaak het grote gewicht dat deze aan een gemeenschappelijk optreden van de Twaalf toekennen ¹⁴).

Een belangrijk aspect van de Europese Politieke Samenwerking is de impuls die daarvan uitgaat naar verdergaande economische integratie, die op haar beurt de politieke samenwerking opduwt. Aldus is van een wederzijds versterkende wisselwerking tussen politiek en economie sprake.

Thans een enkel woord over het derde markante gebeuren uit het afgelopen Euro-lustrum: de Europese Raad op 11 en 12 februari 1988 te Brussel. De door deze Top bewerkstelligde 'sprong vooruit' is niet denkbaar zonder het zo juist besproken Witboek en de Europese Akte. Onder de titel 'Voor het succes van de Europese Akte' had Commissie-voorzitter Delors juist een jaar te voren - in februari 1987 - een onderling samenhangend pakket van beleidsmaatregelen voorgesteld. Dit pakket vereiste besluiten op drie terreinen waarin elk van de lidstaten tegemoetkoming aan een aantal van zijn eigen belangen terug kon vinden. Voorwaarde dus voor een compromis! Indien iedere lidstaat in dat drieluik tussen zijn nationale belang en het communautaire belang voldoende parallelliteit zou kunnen bespeuren zou de Top haar Europese politieke wil in effectieve besluiten kunnen concretiseren.

Het Delors-pakket voorzag in een meer marktgericht Europees landbouwbeleid ter beperking van de hoog opgelopen agrarische productieoverschotten. Voorts beoogde het door verdubbeling van de structuurfondsen een grotere economische en sociale cohesie binnen de Gemeenschap. Het derde aspect betrof een ruimere financiering van de Gemeenschap tot 1,2% van het gezamenlijke bruto nationaal produkt.

Aan dit pakket van maatregelen wijdde de Europese Raad in Brussel in juni 1987 een eerste oriënterende bespreking. Het daarover uitgegeven communiqué stelde: "Het Voorzitterschap heeft geconstateerd dat elf delegaties kunnen instemmen met de conclusies betreffende de beleidsvoornemens en het werkprogramma van de Commissie." De uitzondering - de twaalfde delegatie - betrof Engeland.

De Raad te Brussel besloot zijn definitieve standpunt ten aanzien van de ter tafel liggende voorstellen zes maanden op te schorten tot zijn volgende bijeenkomst in Kopenhagen in december 1987. Ondanks dit halfjaar respijt leidde het hernieuwde overleg tot geen enkel resultaat. Integendeel! Niet alleen het Verenigd Koninkrijk maar ook andere lidstaten konden thans geen vrede met het pakket vinden. De Top te Kopenhagen slaagde er zelfs niet in om enigerlei gemeenschappelijk communiqué te produceren.

De Raad was zich bewust dat de Gemeenschap in ernstige crisis was beland en dat het voor het integratieproces veronderstelde 'point of no return' dubieus zou kunnen blijken te zijn. Twee dagen na Kopenhagen schreef de Minister van Buitenlandse Zaken van den Broek aan de Tweede Kamer: "... het forceren van een beslissing had ongetwijfeld geresulteerd in het uiteenvallen van het pakket en het innemen van posities die het onmogelijk zouden maken in een latere fase alsnog tot complete en bevredigende besluiten te komen ..." ¹⁵).

In het licht van dit gevaar werd besloten - vooral op instigatie van de in de smalle marge actief werkzame Minister-president Lubbers - om een extra vergadering van de Top in te lassen, twee maanden later op 11 en 12 februari 1988 te Brussel.

Veertien dagen voor die hernieuwde Top stelde Minister van den Broek publiekelijk "dat er niet minder dan een wonder nodig is om het komende Topberaad, op 11 en 12 februari te Brussel, te doen slagen" ¹⁶). Op de valreep, op 8 februari, riep de Europese Beweging "de Nederlandse regering met klem op zich bewust te zijn dat de gevolgen van een mislukte top in Brussel desastreus zouden zijn" ¹⁷).

In hoogste spanning werd van den Broek's aanroep van een wonder verhoord. Uit de donkerte van Kopenhagen steeg een lichtend Brussel op: een volledig akkoord werd bereikt! Verklarende factoren voor dit opmerkelijke positieve keerpunt waren de evenwichtigheid van het drieluik van voorstellen waarin Delors en zijn Commissie van de aanvang af geweigerd hadden enigerlei wijziging aan te brengen, voorts de door de Europese Akte ook binnen de Europese Raad geïnspireerde grotere besluitvaardigheid, en niet het minst de inzet van het gewicht van het Duitse voorzitterschap dat niet met de blaam van een mislukking belast wilde worden. Dit alles leidde uiteindelijk tot een zich sterk manifesterende politieke wil tot voortgang met Europa.

Het Witboek, de Europese Akte én het Drieluik openen de weg naar Europa 1992. De dan voltooide ruimte zonder binnengrenzen betekent niet een voltooid Europa. Europa '92 is een tussenstation. Naarmate binnen de Gemeenschap het verkeer van goederen, diensten, kapitaal en personen van belemmeringen is bevrijd, dringt zich de noodzaak van stabilisatie van wisselkoersen klemmender op. Ook economisch en financieel is het moeilijk tennissen met een in hoogte variabel net.

Het was daarom wijs beleid van de Topconferentie in Hannover in juni 1988 om te besluiten onder leiding van Commissie-voorzitter Jacques Delors een Comité in te stellen, bestaande uit de presidenten van de nationale banken van de twaalf lidstaten en drie additionele monetair-economische deskundigen, met als opdracht "concrete stappen te bestuderen en voor te stellen, die tot een economische en monetaire unie moeten leiden".

Op 12 april 1989 bracht het Comité Delors zijn rapport uit ¹⁸). Evenals aanvankelijk het thans alom als een succes beschouwde Europees Monetair Stelsel ¹⁹) werd het Delors-rapport sceptisch tegemoet gezien ²⁰). Niettemin is het van grote betekenis, wellicht zelfs een nieuwe mijlpaal in de geschiedenis van de Gemeenschap.

Opmerkelijk is dat alle twaalf centrale bank-presidenten zich achter het Delors-rapport hebben geschaard. De prijs voor deze unanimiteit is de pragmatische aanpak om de voorgestelde drie fasen van realisering van de Unie niet aan een vast tijdpad te binden. Hier staat in het Delors-rapport voor elk der lidstaten de belangrijke verplichting tegenover om niet de aanvaarding van de aanvang van de eerste fase op 1 juli 1990 tevens aan het gehele verdere proces naar de Economische en Monetaire Unie deel te nemen.

Een essentieel element in die eerste fase is dat Engeland tot het Europees Monetair Stelsel zal moeten toetreden. In die fase is ook van veel gewicht de dan in een intergouvernementele conferentie voor te bereiden herziening van het Verdrag van Rome. Deze zal moeten voorzien in de instelling van het in het Delors-rapport bepleite Europese Stelsel van Centrale Banken en in procedures ter meer hechte coördinatie van het economisch beleid van de lidstaten. Hierbij staat voorop de verzekering van de stabiliteit van het communautaire muntstelsel, dat uiteindelijk in één gemeenschapsmunt - de ECU - zal uitmonden. Een mondiaal arrangement tussen ECU, dollar en yen is hierna niet uit te sluiten ²¹).

Het is duidelijk dat bij de vorming van de Unie het hoofdprobleem, en daarmee de grootste gevoeligheid, gelegen is in de overdracht van nationale naar gemeenschaps-soevereiniteit. Zoals eerder betoogd, de vrees daarvoor dient niet te worden overdreven. Het is evenwel niet te miskennen dat een monetaire unie een homogeen monetair beleid vereist en dat de verantwoordelijkheid voor het formuleren van dat beleid daarom moet berusten bij één enkel besluitnemend lichaam: een onafhankelijk federaal Europees Stelsel van Centrale Banken.

Op economisch en sociaal gebied zal binnen een communautair overeengekomen macro-economisch raamwerk en binnen communautaire normen voor de omvang en de financiering van nationale begrotingstekorten ook in de definitieve fase van de unie een groot aantal beleidsvelden aan het nationale bestuursniveau blijven voorbehouden. Deze betreffen, evenals in de Verenigde Staten van Amerika en in de Duitse Bondsrepubliek, onder meer loon- en inkomensbeleid, sociale zekerheid, openbare werken, onderwijs en in belangrijke mate belastingen en justitie. Niettemin, de weg naar de Economische en Monetaire Unie zal nog met veel pijn gepaard gaan. In de politieke discussie, onder meer over de vereiste democratische controle door het Europees Parlement, zal die Unie nog door diepe dalen gaan. Het einddoel is echter vastgelegd en dit zal de richting bepalen.

De herbevestiging van dat doel door de drie maanden geleden - op 25 en 26 juni 1989 - in Madrid plaats gevonden EG-Topconferentie is daarom een belangrijk positief signaal van Europese politieke wil. Unaniem werd de aanvangsdatum voor de eerste fase naar de Unie op 1 juli 1990 - over ruim negen maanden! - vastgesteld. Voorts werd besloten de voorbereiding van de intergouvernementele conferentie 'volledig en adequaat' ter hand te nemen opdat deze zal kunnen bijeenkomen zodra deze eerste fase is aangevangen.

Zoals eerder bij het besluit omtrent de Europese Akte noopte Mevrouw Thatcher's optreden haar collega's tot voorzichtig manoeuvreren tussen een gevaarlijke mislukking en een niet optimaal resultaat van die Topconferentie. Zo werd de bindende koppeling uit het Delors-rapport van de tweede en derde fase naar de Unie aan aanvaarding van de eerste fase prijs gegeven. Ook met een niet waterdichte toezegging over de toetreding van het pond sterling tot het Europees Monetair Stelsel werd genoeg genomen.

De vraag blijft of de in Madrid wederom gebleken halfslachtige Britse medewerking aan het Europese integratieproces, die zich in feite alleen tot de voltooiing van de interne markt in strikte zin beperkt, duurzaam voort zal gaan en hoe de andere partners van de Gemeenschap dan daarop zullen reageren. In dat licht zal de komende Topconferentie op 8 en 9 december 1989 onder Frans voorzitterschap waarschijnlijk van bijzondere betekenis worden. Een hernieuwde doorbraak zoals in februari 1988 onder het Duitse presidium is niet uit te sluiten. De principe-besluiten van Madrid bieden daartoe een aanzet.

Met de vrije interne markt van de Twaalf in zicht, een Europese economische en monetaire unie in een verder verschiet en een Europese politieke unie nog vaag aan een verre horizon rijst de vraag of de daarmee gepaard gaande overdracht van nationale soevereiniteit ook verlies aan nationale identiteit betekent. Verkwanselen we ons cultureel erfgoed? Wordt Europa een smeltkroes, een eenheidsworst? Zal vanuit één Europees centrum alles, zowel economisch, sociaal, politiek als cultureel geregeld worden?

Een exponent van ongerustheid hieromtrent toonde zich de Britse minister-president Margaret Thatcher in haar geruchtmakende redevoering, vorig jaar september voor het Europa College te Brugge. Zij zei toen onder meer: "To try to

suppress nationhood and concentrate power at the centre of a European conglomerate would be highly damaging and would jeopardize the objective we seek to achieve" ²²).

Naar mijn mening heeft Mevrouw Thatcher valse angsten. Niemand streeft de door haar veronderstelde centralisatie na. Het subsidiariteitsbeginsel is in de Europese Gemeenschap algemeen aanvaard uitgangspunt: datgene op communautair bestuursniveau regelen dat daar beter op zijn plaats is dan op het nationale vlak en op nationaal niveau dat beleid voeren waartoe die bestuurslaag beter is geëigend ²³).

Niemand zal voorts Mevrouw Thatcher tegenspreken dat nationale gewoonten en tradities niet kunstmatig in Europese eenvormigheid moeten opgaan en dat de nationale culturele identiteit van de lidstaten gehandhaafd moet blijven. Over die nationale identiteit zei de Duitse Bondspresident Richard von Weizsäcker: "Ich war immer schon der Überzeugung und bleibe dabei, dass ein guter Europäer kein schlechter Patriot sein muss, mancher ist gerade deshalb kein schlechter Europäer, weil er ein guter Patriot ist" ²⁴).

Inderdaad: zonder dat formeel van een dubbel burgerschap sprake is kunnen wij ons Europeaan en Nederlander voelen, dus een Nederlandse Europeaan en een Europese Nederlander.

De voorzitter van de Europese Commissie Delors stelde het kort en bondig: "l'Europe sera pluraliste ou ne sera pas." ²⁵).

De onder meer door televisie zonder grenzen en een stijgend intra-Europees reisverkeer toenemende wederzijdse openstelling voor elkaars levensnormen en levenswijzen is een geestelijke verrijking van Europa als geheel, zelfs indien niet alle uitgewisselde cultuuruitingen steeds als positief zijn te ervaren. Deze openstelling behoeft niet tot verlies van eigen culturele identiteit te leiden. De vrees voor het zelf ten onder gaan in een Europese maalstroom wijst op een tekort aan vertrouwen in de kracht van de eigen cultuur, die dat vertrouwen dan wellicht ook niet waard is.

De gecompliceerde vraag wat Europese culturele identiteit wezenlijk zou behelzen laat zich in dit bestek niet beantwoorden. Zeker is evenwel dat Europa cultureel niet samenvalt met de huidige Europese Gemeenschap en zich te dien aanzien tot Midden- en Oost Europa uitstrekt. Ook de Atlantische Oceaan vormt geen cultuurbegrenzing ²⁶).

De in diverse kringen bestaande vrees voor het Europees wegnivellere van de Nederlandse welvaartsstaat is eveneens overtrokken. Het is onwaarschijnlijk dat de voltooiing van de interne markt op grote schaal migratiestromen ten gevolge zal hebben. De door die markt te genereren additionele economische groei zal extra ruimte scheppen voor welvaartsoverdrachten naar minder welvarende lidstaten van de Gemeenschap, hetgeen de verschillen tussen de stelsels van sociale zekerheid zal verminderen. Ook cultuurverschillen tussen de lidstaten en taalbarrières zullen ruime migratie van niet-actieven naar landen met relatief hoge sociale uitkeringen afremmen ²⁷).

Uit sociaal-politieke overwegingen is het zinvol om voor de Europese Gemeenschap als zodanig een handvest van sociale grondrechten inzake arbeidsveiligheid, sociale zekerheid en medezeggenschap op te stellen. Dit laat onverlet de prioritaire noodzaak om mede door communautaire actie het nog steeds maatschappelijk onverantwoord hoge aantal werklozen te verminderen. Bouwstenen voor een dergelijk handvest bevinden zich reeds in diverse Conventies van de Internationale Arbeidsorganisatie, alsmede in de Richtlijnen voor Multinationale Ondernemingen van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, de OESO ²⁸). De Raad van Europa heeft al in 1961 een Europees Sociaal Handvest vastgesteld dat voor tal van aspecten van sociaal beleid een richtsnoer biedt.

Een mede op basis van deze internationale instrumenten van sociaal beleid specifiek op de Gemeenschap toegespitst Handvest behoeft geen dwangbuis te zijn met een dwingend opgelegd uniform Europees sociaal patroon. Het kan wèl de grondslag vormen voor communautair vastgestelde kaderrichtlijnen, waaraan elke lidstaat zijn eigen invulling geeft. Aldus kan iedere lidstaat zelf zijn eigen sociale levenssfeer bepalen, zoals dit ook voor zijn eigen cultuurpatroon geldt. Van dat cultuurpatroon maakt die sociale levenssfeer deel uit.

Overeenkomstig deze uitgangspunten heeft de Europese Commissie een Handvest van Sociale Grondrechten ontworpen. Mede aan de hand daarvan zal aan de sociale identiteit van de Gemeenschap nader gestalte kunnen worden gegeven. Ook te dien aanzien zou de komende EG-Topconferentie van veel belang kunnen zijn.

Thans eveneens in kort bestek: het buitenlandse politieke beleid.

De sinds 1985 ook voor de Gemeenschap meest wezenlijke wijziging op het politieke wereldtoneel is de in de Sovjetunie ingetreden 'Perestrojka' en 'Glasnost'. Het hierdoor geïnspireerde optreden van President Gorbatsjov en de respons daarop van oud-President Reagan hebben door hun ondertekening in 1987 van het INF-Accoord de wereld getuige gemaakt van het sinds 1945 unieke gebeuren van wederzijdse terugtrekking en zelfs effectieve vernietiging van kernwapens voor de middellange afstand, inclusief navenante controle daarop. Een overeenkomstige ontwikkeling met betrekking tot conventionele wapens is thans in onderhandeling met waarschijnlijk hierna te volgen besprekingen over de vermindering van kernwapens voor de korte afstand. Het veiligheidsprobleem is daarmee niet opgelost. Essentieel is niettemin dat het thans meer dan de schijn heeft dat de koude oorlog bezig is tot het verleden te gaan behoren ²⁹).

De inzet van het in de Sovjetunie in gang gezette herstructurerings- en vernieuwingsbeleid is - zoals door Paul Scheffer bondig samengevat - "het oplossen van de paradox tussen militaire overontwikkeling en economische onderontwikkeling door een versterking van de economische grondslag van de Sovjetunie"³⁰).

In dat licht stemt de ondertekening in juni 1988 van de 'Gezamenlijke Verklaring over totstandbrenging van officiële betrekkingen tussen de Europese Gemeenschap en de Raad voor Wederzijdse Economische Bijstand' (de Comecon) tot verheugenis. Deze normalisatie van betrekkingen opent de weg naar toenadering in het economisch Oost-West verkeer, hetgeen een beperkte, maar niettemin zinvolle Westelijke bijdrage kan leveren tot het slagen van de Oosteuropese 'Perestrojka', zoals thans ook in Polen en Hongarije³¹). Ook meer en betere contacten in het culturele vlak - ten aanzien waarvan de Europese Culturele Stichting thans zeer actief is - zullen daar instrumenteel toe kunnen zijn.

Er kan echter geen sprake van zijn om uit hoofde van wat voor Pan-Europadromen dan ook de Europese Gemeenschap van de Twaalf institutioneel te verzwakken. Voor zover in de toekomst een totaal-Europese politiek-organisatorische structuur wenselijk zal blijken kan de Raad van Europa daarvoor een nuttig kader bieden³²).

Ook de verhouding tot de Verenigde Staten van Amerika vereist de nodige zorg. Niet alleen vanwege het NAVO-Bondgenootschap, maar ook uit hoofde van historische lotsverbondenheid en gemeenschappelijk erfgoed zou deze verhouding vlekkeloos moeten zijn. Het is daarom te betreuren dat naarmate de Gemeenschap meer naar volwassenheid groeit, deze relatie in toenemende mate door vooral handelspolitieke conflicten wordt verstoord.

Het is duidelijk dat met de economische opkomst van de Europese Gemeenschap, als ook van Japan en van verschillende tot voor kort nog ontwikkelingslanden, de mondiale positie van de Verenigde Staten relatief afneemt. Het zou echter onjuist zijn om te veronderstellen dat de Verenigde Staten op weg naar een zieltogende natie zijn. Ondanks studies, zoals die van Paul Kennedy ³³), dienen wij er vanuit te gaan dat zij nog gedurende lange tijd zowel economisch, politiek als militair een supermacht zullen blijven. Reden te meer voor de Europese Gemeenschap en de Verenigde Staten om in het licht van hun mondiale verantwoordelijkheden samen harmonisch op te trekken.

Het verdient aanbeveling daartoe een economisch-politiek EG-VS-kader in het leven te roepen. Een eerste stap daartoe zou de vorming kunnen zijn van een vrijhandelszône. Een in dat verband door een Europees-Amerikaans orgaan permanent te coördineren handelspolitiek zou herhaling van hormonen-, pasta-, kippen-, staal- en wat voor oorlogen dan ook kunnen voorkomen.

De EFTA-landen vereisen evenzeer speciale aandacht. Sinds maart van dit jaar vindt overleg plaats tussen de EFTA-regeringen om hun vrijhandelszône institutioneel te versterken. Dit zou een goede grondslag kunnen bieden om tussen de Europese Gemeenschap en de EFTA als geheel een ruimhartige associatie-overeenkomst tot stand te brengen. Dit betekent niet dat de Gemeenschap van Twaalf een Gemeenschap van Achttien zou moeten worden. De reeds thans moeizame EG-procedures van besluitvorming mogen zeker tot 1993 en ook daarna niet door uitbreiding van het ledental verder worden gecompliceerd. EFTA-landen die tot de Europese Gemeenschap als lid zouden willen toetreden, zouden in de aangeduide versterkte EFTA-associatie een daarvoor bevredigende compenserende regeling kunnen vinden. Dit geldt bijvoorbeeld Oostenrijk, waarvan de politieke neutraliteit dan geen probleem zou behoeven op te leveren.

Om het wereldbeeld rond te maken: de verhouding tot de in ontwikkeling zo verscheiden Derde Wereld. De Europese Gemeenschap dient haar ontwikkelingsbeleid samen met de betrokken ontwikkelingslanden zelf in de eerste plaats te richten op een optimale benutting van de in die landen aanwezige productieve krachten³⁴). De tijd lijkt gekomen om daartoe de tussen de lidstaten van de Gemeenschap versnipperde ontwikkelingsactiviteiten in communautair verband meer doelmatig te coördineren, zonder deze uiteraard in omvang te verminderen.

Een laatste woord over het veiligheidsbeleid, waartoe de Europese Akte aan de Gemeenschap een handvat biedt³⁵). Met de toenemende politieke samenwerking binnen de Gemeenschap zal de veiligheidscomponent een geleidelijk grotere plaats in haar buitenlandse beleid innemen. De vraag rijst of binnen de Westelijke NAVO-verdedigingsstructuur de Europese identiteit versterking behoeft. De gezaghebbende Adviesraad Vrede en Veiligheid van de Nederlandse Ministers van Buitenlandse Zaken en van Defensie is van mening dat "het op langere termijn zowel onvermijdelijk als wenselijk is dat het werkterrein van de Europese Gemeenschap zich ook uitstrekt tot alle aspecten van de internationale veiligheidspolitiek"³⁶). Binnen de Gemeenschap bestaat de tendens om op basis van de in oktober 1987 in het 'Platform' van de West Europese Unie vastgelegde beginselen, in die organisatie haar veiligheidsbeleid een meer eigen gezicht te geven, zonder aldus het Atlantisch Bondgenootschap aan te tasten³⁷).

Denkbaar is dat de West Europese Unie uiteindelijk uitgroeit tot een volwaardige Europese Defensie Gemeenschap. Dit veronderstelt dat ook een Europese Politieke Unie tot stand wordt gebracht. Deze als Europese Unie in de Europese Akte door de twaalf lidstaten als einddoel aanvaarde supranationale eindfase is nog ver weg. Zij is echter thans wel bespreekbaar³⁸). Europa kent geen taboes meer!

Geachte toehoorders, waarde studenten,

Een samenvattend afscheidscollege over 'Europa op weg' is onvermijdelijk kaleidoscopisch en onvolledig. Zo hebben onder meer belangrijke ontwikkelingen op het gebied van milieubeleid, alsook van onderzoek- en technologiebeleid daar geen plaats in kunnen vinden.

Duidelijk is echter dat het thans in gang zijnde integratieproces uitzicht biedt op een positieve Europese toekomst. Vooral voor de jonge generatie een bron van inspiratie! Inspiratie tot het verder bouwen aan een samenleving die het waard is om in te leven: een samenleving in vrede, in vrijheid, in democratie en gerechtigheid. Dit bouwen vraagt creativiteit en enthousiasme, intelligentie, vasthoudendheid en flexibiliteit. Eigenschappen die ik gedurende mijn vijf jaren Europese Studies aan de Faculteit der Letteren van de Universiteit van Amsterdam in ruime mate bij de huidige studentengeneratie heb aangetroffen.

Ouderen hebben soms de neiging om zich over de jeugd zorgen te maken. Ik verlaat Amsterdam in het vertrouwen dat het deze jeugd is die Europa maken zal.

Ik wens u, studenten en oud-studenten, daarbij veel succes. Het was mij een groot genoegen om met u samen te werken.

Ik ben de Universiteit van Amsterdam en de Europese Culturele Stichting erkentelijk mij daartoe in de gelegenheid te hebben gesteld.

U allen dank ik voor uw aanwezigheid en aandacht.

Noten

¹⁾

J. Romein, 'De dialectiek van de vooruitgang. Bijdrage tot het ontwikkelingsbegrip in de geschiedenis' (1935). Uit: *Historische lijnen en patronen. Een keuze uit de essays van J. Romein* (Querido, Amsterdam, 1971) pag. 40-89.

²⁾

Werner Weidenfeld, *30 Jahre E.G. Bilanz der Europäischen Integration* (Europa Union Verlag, Bonn, 1987) pag. 33.

³⁾

'Europese Unie', rapport van de Adviescommissie Europese Unie (Staatsuitgeverij, 1975) pag. 43. Michael Heseltine drukt dit als volgt uit: "Sovereignty can be impotent. A man in the desert is free and sovereign. He is beyond the reach of any alien authority, but he is powerless. To have value, sovereignty must be capable of being used." *The challenge of Europe. Can Britain aim?* (Weidenfeld and Nicholson, London 1989), pag. 211.

⁴⁾

Lord Cockfield in een redevoering op 4 november 1985, geciteerd door Emanuele Gazzo in 'Europe', 8 september 1988, nr. 4847.

⁵⁾

R.F.M. Lubbers in een redevoering bij de opening van de 1992-Euro-manifestatie te Amsterdam op 26 november 1988, (Staatscourant, 28 november 1988).

⁶⁾

Walter Hallstein in zijn rede voor Harvard University op 22 mei 1961 over 'Economic Integration and Political Unity in Europe' (Community Topics nr 2, London Office of the European Community Information Service).

⁷⁾

Donald J. Puchala wijdt aan het begrip 'politieke wil' interessante beschouwingen in zijn boek *Fiscal Harmonisation in the European Communities: National Politics and International Cooperation* (Publishers Frances Printer, London and Dover USA, 1984).

⁸⁾

Zie ook:

'Verder bouwen aan Europa', Nota van de Staatssecretaris van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van Tweede Kamer der Staten-Generaal, nr 20596, 21 december 1988, pag. 7.

⁹⁾

H. van den Broek in *Towards a European Foreign Policy: legal, economic and political dimensions*, edited by J.K. de Vree, P. Coffey and R.H. Lauwaars, (Europa Instituut van de Universiteit van Amsterdam, Martinus Nijhoff Publishers Amsterdam, 1987), Preface page X.

¹⁰⁾

J.M. den Uyl, 'De smalle marge van democratische politiek' in: *Inzicht en Uitzicht, Opstellen over economie en politiek* (Uitgeverij Bert Bakker, Amsterdam, 1978), pag. 166.

11)

De rector van het Europa College te Brugge wijdt zijn openingsrede van het academisch jaar veelal aan een Europese persoonlijkheid die Europese marges heeft weten te benutten. Enkele van deze voordrachten zijn gebundeld in: Jerzy Lukazewski, *Jalons de l'Europe* (Fondation Jean Monnet pour l'Europe; Centre de Recherches Européennes, Lausanne, 1985).

Zie ook: Thomas Jansen und Dieter Mahncke (Hrsg), *Persönlichkeiten der Europäischen Integration, Vierzehn biographische Essays* "(Europa Union Verlag, Bonn, 1981).

Voorts: Leo Tindemans, *Bouwnesters van Europa* (MIM, Deurne-Antwerpen, 1989)

12)

Uit juridisch oogpunt is op de Europese Akte het nodige aan te merken. In tegenstelling tot door enkele juridische deskundigen aanvankelijk gevreesde negatieve werking van de Akte heeft deze tot dusverre het Europese integratieproces toch tot voortgang geïnspireerd.

Zie onder meer: B.H. ter Kuile, 'De strijd tegen de vernieuwende achteruitgang', in: 'Economisch Statistische Berichten', 16/23 december 1987, pag. 1180 e.v..

P. Pescatore, 'Critical Observations on the Single European Act', in: 'Europe Documents', 27 maart 1986, nr 1397.

Th. W. Vogelaar, 'De Europese Akte', in: 'Nieuw Europa', september 1986, pag. 76 e.v..

13)

De Onvoltooide Integratie, rapport van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 26 maart 1986, nr 28/1986. Onder meer pag. 36: "De effecten van nationaal beleid lekken als het ware weg over de grens, terwijl de kwetsbaarheid ervan groter wordt.

14)

Een illustratie hiervan is de uitspraak van Boutros Ghali,

Minister van Buitenlandse Zaken van Egypte: "The Twelve underestimate their power and their strength", geciteerd door Emanuele Gazzo in 'Europe',

11/12 January 1988, nr 4697.

Leo Tindemans, Minister van Buitenlandse Zaken van België, beoordeelt de 'Verklaringen' van de Raad van Ministers als volgt: "Ons Europa kan of wil tot nu toe nog geen grotere verantwoordelijkheid op zich nemen in de wereld. Het beschouwt de publikatie van een communiqué of een resolutie als een zware politieke daad - waarna het weer een tijd lang kan rusten, palaveren of de kat uit de boom kijken." Uit: L.Tindemans, *Europa zonder Kompas* (de Standaard, Antwerpen, 1987) pag. 101.

15)

Brief van de Minister van Buitenlandse Zaken aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Kenmerk DGES - 304518, d.d. 7 december 1987.

16)

'Europa van Morgen', 29 januari 1988, pag. 20.

17)

idem, 10 februari 1988, pag. 37.

18)

Comité voor de Bestudering van de Economische en Monetaire Unie, 'Rapport over de Economische en Monetaire Unie in de Europese Gemeenschap', Bijlage bij 'Europa van Morgen', 26 april 1989, pag. 233-252.

Zie ook: A.A.M. Kolodziejak en A.P.M. Muijzens, 'Het Rapport van het Comité-Delors' in 'Economisch Statistische Berichten', 3 mei 1989, pag. 438.

19)

Een maand voordat de Voorzitter van de Europese Commissie Roy Jenkins een eerste aanzet gaf tot het Europees Monetair Stelsel schreef 'The Economist' op 24 september 1977, pag. 16: "Brave though he is to attempt it, monetary union in the absolute form Mr. Jenkins is suggesting is all too likely to prove a bridge too far."

Twee voorbeelden van de erkenning van het succes van het Europees Monetair Stelsel zijn: IMF-Occasional Papers, nr 48, december 1986, 'The European Monetary System Recent Developments': "...While the hopes of the optimists have been realized in part, after more than seven years of EMS existence it has nevertheless become clear that the fears and predictions of the sceptics have not been justified."

"The Central Banks of the Countries participating in the exchange rate mechanism of the EMS have demonstrated an unprecedented ability to work together ensuring a smooth functioning of the system."

Emile Noël, president van het European University Institute in Florence, in zijn voordracht op 19 april 1989 over 'Cooperation and Integration in Western Europe' voor de Rijksuniversiteit Groningen: "The European Monetary System has during its ten years of existence proved a powerful instrument of economic integration. It has made a decisive contribution to bringing the economic policies of the participating countries closer together. It has made the setting of exchange rates, formerly a symbol of national independence, into a matter of common interest, in which decisions are taken jointly. Today it can be seen as the foundation for any further progress towards economic and monetary union."

20)

'Nieuw Europa', tijdschrift van de Europese Beweging in Nederland, maart 1989, Woord vooraf, pag. 1: "De monetaire commissie van Delors werkt aan een vernieuwing van het rapport-Werner uit de jaren zeventig: naar verluidt zal het niet veel worden."

21)

Zie ook: M. Weisglas, 'Naar een Europese Unie', intreerede aan de Universiteit van Amsterdam op 17 december 1984, pag. 12 (uitgave Europese Culturele Stichting, Amsterdam).

22)

'Britain and Europe', redevoering van Minister-president Margaret Thatcher op 20 september 1988 voor het Europa College te Brugge, o.m. gepubliceerd in 'Europe Documents', 12 oktober 1988, nr 1527 en in de Quarterly Review, 'New European', Winter 1988/9.

23)

Ook de Amerikaanse ervaring leert dat het voor integratie in Europa niet nodig is om alle macht op het federale niveau te concentreren.

Zie ook: H.C.J. van der Wielen, 'Economische en Politieke Integratie in de VS', in: 'Economisch Statistische Berichten', 23 november 1988, pag. 1104 e.v..

²⁴)

Richard von Weizsäcker in zijn redevoering t.g.v. zijn staatsbezoek aan Groot-Brittannië op 1 juli 1986, Bulletin Presse- und Informationsamt der Bundesregierung, nr 84/5705, Bonn, 10 juli 1986.

²⁵)

Jacques Delors, Voorzitter van de Europese Commissie, in zijn rede tot het Europees Parlement op 17 januari 1989, in: 'Europe Documents' 26 januari 1989, nr.1542/1543.

²⁶)

Zie ook:

Europe from a Cultural Perspective: historiography und perceptions, Proceedings of a Symposium organized by the Faculty of Arts of the University of Amsterdam and the Dutch National Committee of the European Cultural Foundation from 21-24 April 1987, edited by A. Rijksbaron, W.H. Roobol, M. Weisglas (Nijgh en van Ditmar Universitair, The Hague 1987).

W.L. Brugsma, Hans Magnus Enzensberger, Timothy Garton Ash, Edgar Morin, *En toech Europen* (Uitgeverij Balans, 1988).

Hedy d'Ancona, *Europese Notities, Mensen en andere minderheden in het Europa van morgen* (Veen, uitgevers, Utrecht/ Antwerpen, 1989)), pag. 107 e.v...

²⁷)

Zie: 'Europese Integratie en het sociaal-economisch beleid', rapport van de Commissie Economische Deskundigen van de Sociaal-Economische Raad (16 mei 1989, nr 89/11), pag. 38 e.v..

Voorts: Prof. dr. D.B.J. Schouten en Drs. J.H.M. Donders in: 'Economisch Statistische Berichten', 5 juli 1989, pag. 640 e.v..

²⁸)

'OESO-Verklaring inzake internationale investeringen en multinationale ondernemingen', Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, 21 juni 1976. (met name de sectie over werkgelegenheid en arbeidsverhoudingen).

Voorts: 'Tripartite beginselverklaring betreffende multinationale ondernemingen en sociaal beleid', Internationale Arbeidsorganisatie 16 november 1977.

²⁹)

Michail Gorbatsjov, *Perestrojku, een nieuwe visie voor mijn land en de wereld* (Het Spectrum, 1987) pag. 228: "...ik werd me ervan bewust hoe kunstmatig en tijdelijk de confrontatie tussen de blokken eigenlijk is en hoe uit de tijd het ijzeren gordijn. Waarschijnlijk kwam het idee van een gemeenschappelijk tehuis op deze manier bij me op."

³⁰)

Paul Scheffer, *Een tevreden nntie, Nederland en het wederkerend geloof in de Europese status quo* (Bert Bakker, 1988) pag. 102.

³¹)

Zie ook: J. Tinbergen 'Coexistence: from the past to the future' in: 'Coexistence' 21: 3-6 (1984) (Martinus Nijhoff Publishers, The Hague).

³²)

Roh Zaagman, 'Het gemeenschappelijke Europese huis', in: 'Internationale Spectator', juli 1989, pag. 414 e.v..

Zie ook: Redevoering van Michail Gorbatsjov tot de Parlementaire Vergadering van de Raad van Europa op 6 juli 1989.

³³)

Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers, Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000* (Random House, New York, 1987).

Zie ook: Helmut Schmidt, *Menschen und Mächte* (Wolf Jobst Siedler Verlag GmbH, Berlin, 1987).
Voorts: S. Rozemond, 'Amerikaans Machtsevenval: Waan of Werkelijkheid?', in: 'Internationale Spectator', mei 1989.

³⁴)

Zie onder meer: Verslag van de Commissie Ontwikkelingssamenwerking van het Europees Parlement over 'De Betrekkingen van de EEG met de ontwikkelingslanden op het gebied van handel en grondstoffen', 7 oktober 1986, PE 109.046b.

³⁵)

Europese Akte, Titel III, Artikel 30, sub 6a (Supplement 2/86 van Bulletin van de Europese Gemeenschappen): "De Hoge Verdragsluitende Partijen zijn van mening dat een hechtere samenwerking op het gebied van de vraagstukken van de Europese veiligheid op essentiële wijze kan bijdragen tot de ontwikkeling van een identiteit van Europa inzake het buitenlands beleid. Zij zijn bereid hun standpunten over politieke en economische aspecten van de veiligheid meer te coördineren."

³⁶)

'Westeuropese Veiligheidssamenwerking: een Atlantische Noodzaak', Rapport van de Adviesraad Vrede en Veiligheid, juni 1987, pag. 56.

³⁷)

Alfred Cahen, 'Het Europlatform voor de Europese Veiligheidsbelangen' in: 'Nieuw Europa', juni 1988, pag.80.

³⁸)

Onder meer op het tweede Congres van Europa op 6 en 7 mei 1988 te Den Haag, dat op veertig jaren Europese integratie terugblikte en op de volgende veertig jaren uitzicht bood.

De tekst van deze voordracht is afgesloten op 22 augustus 1989.

De Ynso Scholten Leerstoel

Op gezamenlijk initiatief van Faculteit der Letteren van de Universiteit van Amsterdam en de Europese Culturele Stichting werd aan deze Faculteit de Ynso Scholten Leerstoel Europese Studies ingesteld, ter nagedachtenis aan de in juni 1984 overleden voorzitter van de vermelde stichting. Per 1 oktober 1984 werd Dr M. Weisglas benoemd vanwege de Europese Culturele Stichting als eerste bijzonder hoogleraar ter vervulling van deze leerstoel.

Na in 1983 als vrije studierichting van de Faculteit der Letteren van start te zijn gegaan, verkreeg de studierichting 'Europese Studies' in september 1984 de experimentele status van het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen. De Universiteit

van Amsterdam is de eerste universiteit in Nederland met deze studierichting, die aan studenten in de talen, met name de talen van de Europese Gemeenschap, en die in de geschiedenis, de gelegenheid biedt hun opleiding te verbreden met de studie van het Europese recht en van de Europese economie.

Prof. dr M. Weisglas

Max Weisglas is geboren op 23 mei 1921 te 's-Gravenhage. Hij studeerde aan de Nederlandse Economische Hogeschool - thans Erasmus Universiteit - te Rotterdam, aan de Economische Faculteit van de Universiteit van Genève, alsmede aan het Institut des Hautes Etudes Universitaires te Genève.

Van 1961 tot 1985 was hij hoofd van de Economische afdeling van Unilever N.V. Reeds in de jaren 1945-1951, toen hij werkzaam was bij het Ministerie van Economische Zaken, was hij betrokken bij de eerste activiteiten tot Europese samenwerking.

In 1949 promoveerde hij op een proefschrift over 'Benelux, van Nabuurstaten tot Uniepartners'.

In 1966 schreef hij voor de Vereniging van Staathuishoudkunde een preadvies over de Europese Economische Integratie, terwijl ook diverse andere publikaties op zijn naam staan.

Hij was vele jaren voorzitter van de Speciale Werkgroep, die in het kader van de Sociaal-Economische Raad tal van adviezen op het gebied van de Europese eenwording heeft voorbereid.

Gedurende geruime tijd is de heer Weisglas actief in diverse bestuursfuncties bij de Europese Beweging. Van oktober 1984 tot augustus 1989 was hij bijzonder hoogleraar Europese Studies aan de Faculteit der Letteren van de Universiteit van Amsterdam.

Europese Culturele Stichting

ONTSTAAN EN DOELEINDEN

De Europese Culturele Stichting is een particuliere instelling zonder winstoogmerk, opgericht in Genève in 1954 en sinds 1960 gevestigd te Amsterdam. De Stichting heeft ten doel het bevorderen van culturele, maatschappelijke en onderwijskundige activiteiten van Europees karakter. Financiële steun wordt ontvangen van de Stichting de Nationale Sporttotalisator en de Stichting Algemene Loterij Nederland. Daarnaast heeft de Stichting inkomsten uit opdrachten uitgevoerd door haar instituten en centra voor particuliere en overheidsinstellingen op nationaal en Europees niveau.

SUBSIDIES

Het Algemeen Secretariaat voert een actief subsidiebeleid ten behoeve van Europa-gerichte projecten waaraan tenminste drie Europese landen deelnemen. De projecten dienen in de eerste plaats betrekking te hebben op essentiële waarden, cultuur, onderwijs, milieu, oost-west culturele betrekkingen of andere maatschappelijke vraagstukken. Zij worden geacht een uitwerking te hebben op het publiek in het algemeen en de betrokken sector in het bijzonder. Subsidies worden in principe voor niet langer dan één jaar toegekend en uitsluitend voor een gedeelte van de totale begroting. Steun wordt niet verleend ten behoeve van individueel onderzoek of post-academische studiebeurzen.

NETWERK

De Stichting heeft sedert 1975 een netwerk van instituten en centra opgericht, ter uitvoering van onderzoeken en studies en werkzaamheden in opdracht. Daarnaast behelzen de werkzaamheden van deze instituten en centra het organiseren van conferenties, en, in sommige gevallen, het voeren van een bibliotheek en betrokkenheid bij uitwisselings-programma's.

NATIONALE COMITÉS

Ter ondersteuning van de activiteiten van de Europese Culturele Stichting zijn in zestien Europese landen Nationale Comités opgericht. Deze onderhouden contacten met het publiek en de pers, alsmede met wetenschappelijke, politieke en

andere kringen in hun land. Deze kunnen ook zelfstandig projecten ondernemen.

PUBLIKATIES

Van de Europese Culturele Stichting en de instituten en centra verschijnen regelmatig jaarverslagen, informatiebrochures, bulletins en essays

**Gehele of gedeeltelijke
overname van dit boek
is toegestaan onder vermelding van**

Publikatie van de
Europese Culturele Stichting,
Jan van Goyenkade 5,
1075 HN Amsterdam.

Gedrukt door

Ando BV,
Mercuriusweg 37,
2516 AW Den Haag

Vormgeving

De Heus & Worrell,
Communicatie ontwerp,
Naarden

De meningen die worden verkondigd in
dit boek van de Europese Culturele
Stichting vallen geheel onder de
verantwoordelijkheid van de auteurs
en kunnen niet beschouwd worden als
zijnde het standpunt van de Europese
Culturele Stichting.

EUROPESE CULTURELE STICHTING 1989